DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(4\).2021.15-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(4).2021.15-20)

ІННА РОМАНОВА,
МАРИНА ВАСИЛЬЄВА

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПІДТРИМКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Анотація. Карантинні обмеження виявили проблеми в роботі соціальних інституцій з літніми людьми у напрямі підтримки інтелектуальної активності. Для поширення досвіду визначено необхідним узагальнити особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень у ХНПУ імені Г.С.Сковороди. В освітньо-професійній програмі «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності «Соціальна робота» в ХНПУ імені Г.С.Сковороди виділено освітні компоненти, які дозволяють набути необхідних загальних і фахових компетентностей для роботи з літніми людьми в напрямі підтримки інтелектуальної активності. Доведено, що проблема підтримки інтелектуальної активності літніх людей входить до напрямів наукових пошуків здобувачів. Вивчення змісту сайтів соціальних інституцій щодо підтримки інтелектуальної активності літніх людей; консультації зі стейкхолдерами – громадськими організаціями, які надають соціальні послуги літнім людям, визначили необхідні доповнення до тематики освітніх компонентів. Проведене дослідження виявило необхідність комплексного підходу до розв'язання проблеми підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень: на загальнодержавному рівні мають бути розроблені рекомендації для роботи з літніми людьми у визначеному напрямі; необхідною є розробка єдиної дозвілєвої платформи для соціальної роботи з різними категоріями клієнтів соціальної галузі на рівні територіальної громади або держави, яка містила б ресурси й для літніх людей, можливості для проведення спільних віртуальних заходів (ігор, квестів, віртуальних виставок, майстер-класів) між клієнтами різних соціальних інституцій; в освітньо-професійній програмі підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти мають бути внесені необхідні освітні компоненти, що забезпечать готовність фахівців соціальної галузі до роботи з підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень.

Ключові слова: літні люди, інтелектуальна активність, коронавірусна інфекція, карантин, підготовка соціальних працівників, здобувачі вищої освіти.

TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO SUPPORT ELDERLY PEOPLE INTELLECTUAL ACTIVITY IN QUARANTINE

Abstract. Quarantine restrictions revealed problems of social institutions in working with the elderly in the direction of supporting intellectual activity. In order to spread the experience, it is necessary to generalize the peculiarities of training future social workers to support the intellectual activity of the elderly in the conditions of quarantine restrictions at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. The educational components that allow to acquire the necessary general and professional competencies to work with the elderly people in the direction of supporting intellectual activity are identified in the educational and professional program "Social Pedagogy" at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. It is proved that the problem of supporting the intellectual activity of the elderly is one of the directions of scientific research of students. The necessary additions to the educational components were determined on the basis of studying the content of the sites of social institutions to support the intellectual activities of the elderly, consultations with stakeholders - public organizations that provide social services to the elderly. The study revealed the need for a comprehensive approach to solving the problem of supporting the intellectual activity of older people in quarantine restrictions: 1) at the national level should be developed recommendations for working with older people in this direction; 2) it is necessary to develop a single leisure platform for social work with different categories of clients at the level of local community or state, which would contain resources, including for the elderly, opportunities for joint virtual events (games, quests, virtual exhibitions, workshops, classes, etc.) between clients of different social institutions; 3) in the training programs for future social workers it is necessary to include educational components that will ensure their readiness to support the intellectual activity of older people in quarantine restrictions.

Key words: elderly people, intellectual activity, coronavirus infection, quarantine, training of social workers, students.

Вступ. У зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції й запровадженням карантину соціальна активність літніх людей значно обмежується, що негативно позначається на загальному психічному стані, знижує рівень інтелектуальної активності літніх людей. Звичні форми взаємодії переходять в онлайн режим. Проте перехід у дистанційний формат надання соціальних послуг з підтримки інтелектуальної активності літніх людей висуває й додаткові вимоги до підготовки фахівців соціальної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у контексті проблеми дослідження дозволив виділити напрями наукових пошуків: вплив ізоляції на ментальне здоров'я літніх людей (Brooke, & Jackson, 2020); (Heid, Cartwright, Wilson-Genderson, & Pruchno, 2020); розвиток освіти дорослих (Лук'янова, 2020); (Орієнко, 2020); (Bjursell, 2020); методи роботи з літніми людьми в умовах карантинних обмежень (Lee, & Allen, 2021), (Sepúlveda-Loyola, Rodríguez-Sánchez, & Pérez-Rodríguez, 2020), (Ransing, Adiukwu, & Pereira-Sanchez, 2020), (Rivera-Torres, Mrofu, Jean Keller, & Ingman, 2021).

Проблема підготовки соціальних працівників до роботи з літніми людьми знаходиться в центрі наукових пошуків: розроблено концепцію підготовки соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку (Мацкевич, 2002); визначено особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку (Голубенко, 2015); охарактеризовано зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку (Павлишина, 2017); виявлені особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до надання послуги паліативного догляду особам літнього віку (Житинська, 2019), тощо. Проте проблема професійної підготовки соціальних працівників до підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження – узагальнити досвід підготовки майбутніх соціальних працівників до підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди (далі – ХНПУ імені Г.С. Сковороди).

Теоретичні основи та методи дослідження: теоретико-методичні аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку (Н. Голова, М. Дідора, О. Коваленко, Н. Леонюк, Л. Лук'янова, О. Поцулко, І. Савельчук, Р. Сопко, Л. Шилова та ін.); концепції розвитку особистості майбутніх соціальних працівників у системі професійної підготовки (О. Безпалько, Т. Голубенко, І. Зверева, О. Карпенко, А. Капська, І. Мельничук, С. Харченко та ін.); правові документи (Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про вищу освіту», Державний стандарт соціальної адаптації, Стандарти підготовки здобувачів першого й другого рівнів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», тощо).

У дослідженні для досягнення мети використано теоретичні й емпіричні методи: аналіз наукової літератури з проблеми підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантину й підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в цьому напрямі; вивчення змісту сайтів соціальних інституцій щодо підтримки інтелектуальної активності літніх людей; консультації зі стейкхолдерами – громадськими організаціями, які надають соціальні послуги літнім людям; узагальнення практики підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з літніми людьми в ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на виокремлені в дослідженнях (Романова, 2018, 2019) напрями підтримки інтелектуальної активності літніх людей (освіта, інтелектуальне волонтерство, інтелектуальне дозвілля, інтелектуально-ігрова діяльність), можна виділити в освітньо-професійній програмі «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності «Соціальна робота» в ХНПУ імені Г.С.Сковороди освітні компоненти, які дозволяють набуті необхідних загальних і фахових компетентностей для роботи з літніми людьми в напрямі підтримки інтелектуальної активності:

– специфіка роботи з літніми людьми в умовах державних установ (територіальні центри соціального обслуговування, геріатричні центри, тощо): «Історія і теорія соціальної роботи» ознайомлює здобувачів зі Стандартами надання базових соціальних послуг, серед яких і стандарти роботи з лі-

тніми людьми; дисципліною «Соціальні інституції» передбачено вивчення повноважень і напрямів діяльності соціальних інституцій, які працюють і з літніми людьми; більш детально специфіку діяльності територіальних центрів соціального обслуговування, геріатричних центрів, інших соціальних закладів, які працюють з літніми людьми, напрямів соціальної роботи в територіальній громаді з цією категорією клієнтів майбутні фахівці соціальної галузі вивчають у дисциплінах «Соціальна робота в спеціалізованих соціальних інституціях», «Технології соціальної роботи»;

– зі специфікою надання соціальних послуг недержавними громадськими організаціями здобувачі можуть ознайомитися у вибірковій дисципліні «Соціальна робота в закладах недержавного сектору» через практичні заняття на базі партнерських організацій, зокрема які працюють і з літніми людьми (БО «БФ «Карітас Харків», БО «Соціальна служба допомоги»);

– соціально-психологічні особливості літніх людей, методики надання консультативних послуг містять дисципліни «Психологія», «Консультування в соціальній роботі»;

– методики організації дозвіллевої діяльності літніх людей здобувачі опановують через освітні компоненти «Теорія соціальної роботи у сфері дозвілля» і «Методика соціальної роботи у сфері дозвілля»;

– освітній компонент «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі» спрямований, зокрема й на оволодіння арт-терапевтичними методиками роботи з літніми людьми; на формування комунікативної культури здобувачів, розвиток креативності (уяви, творчих здібностей, творчого мислення тощо) майбутніх соціальних працівників і педагогів; на формування емоційно-позитивного відношення здобувачів щодо здійснення соціальної роботи з літніми людьми з використанням арт-терапевтичних засобів;

– освітній компонент «Педагогіка інтелектуально-дозвіллевої діяльності», зокрема спрямований і на опанування навичками організації інтелектуальної ігрової діяльності літніх людей. Здобувачі, які не вміють самі грати в інтелектуальні ігри, можуть обрати вибіркову дисципліну з блоку дисциплін загальної підготовки «Інтелектуальні ігри» й опанувати правилами й набутти практичних навичок гри в різноманітні інтелектуальні ігри.

Волонтерська і наукова діяльність є обов'язковими складовими підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі. Проблема підтримки інтелектуальної активності літніх людей входить до напрямів наукових пошуків здобувачів. Зокрема в межах написання кваліфікаційної роботи «Підготовка майбутніх соціальних працівників до соціальної адаптації людей похилого віку в благодійних організаціях» Сех М.І. проаналізовано досвід надання соціальних послуг людям похилого віку в благодійній організації «Благодійний фонд «Карітас Харків»», розроблено програму соціальної адаптації людей похилого віку в дозвіллевій платформі «Здоровенькі були» в проєкті «Домашня опіка» БО «БФ «Карітас Харків», яка складалася з двох блоків: 1) організація міжособистісного спілкування в процесі клубної роботи з використанням арт-терапевтичних методик; 2) організація просвітницько-інформаційної діяльності з людьми похилого віку в «Академії золотого віку». Експериментальна перевірка програми виявили позитивні зміни у соціальній адаптації до нового оточення: зменшується ризик розвитку депресивних станів і тяжких наслідків переживання самотності, розвиваються комунікативні та творчі здібності, соціальна активність, розширюються шляхи самореалізації людей похилого віку, життя яких набуває перспектив, цінності й сенсу. Упровадження на постійній основі в практику надання соціальних послуг людям похилого віку БО «БФ «Карітас Харків» розробленої програми засвідчила її ефективність й доцільність подальшої роботи у визначеному напрямі (2017–2020 рр.) (Сех, 2019).

Здобувачкою Тепляк А.М. в межах написання кваліфікаційної роботи «Підготовка майбутніх соціальних працівників до соціалізації людей похилого віку в територіальній громаді» розроблено й експериментально перевірено технологію соціальної роботи з соціалізації людей похилого віку на базі клубу активного довголіття «Єднаємося, друзі!», який діє на базі Холодногірського територіального центру соціального обслуговування (2017–2018 рр.) і проєкт «Феєрія життя» на базі клубу активного довголіття для людей похилого віку «Друга молодість», що діє на базі БФ «Соціальна служба допомоги» (2018–2019 рр.). Виявлено розвиток соціальних зв'язків людей похилого віку з оточенням, творчих здібностей, соціальної активності, зменшення на-

слідків переживання самотності (Тепляк, 2019).

У зв'язку з карантинними обмеженнями й ізоляцією соціальні інституції, які працюють з літніми людьми, опинились у складній ситуації щодо можливості й якості надання соціальних послуг, зокрема й у напрямі підтримки інтелектуальної активності літніх людей. Реалізація звичних форм групової взаємодії для більшості літніх людей стала неможливою або значно обмеженою умовами віртуального простору й несформованими навичками роботи в ньому як у літніх людей, так і в соціальних працівників. Аналіз наукових досліджень і практики надання соціальних послуг літнім людям щодо досліджуваного напрямку дозволив виявити, що пошуки здійснюються щодо: 1) психологічної підтримки літніх людей (Коваленко, Лук'янова, & Помиткін, 2020); 2) узагальнюються рекомендації для людей, які мають доступ до сучасних гаджетів і онлайн ресурсів, щодо інтелектуального дозвілля. Так, у рекомендаціях організації Health Innovation Network (South London) виділяється: діяльність на планшетах (ігри, музичні й творчі додатки, тощо); читання онлайн періодичних видань (газет, журналів); перегляд кінофільмів, музичних програм, танцювальних колекцій; онлайн стріми (концерти, експозиції музеїв, зоопарків, хорові співі, групові музичні заходи, тощо) (Health Innovation Network, 2020).

Однією з найбільших благодійних організацій Великобританії з проблем деменції – Alzheimer's Society – для підтримки інтелектуальної активності людей з деменцією вдома рекомендується читання, настільні ігри, розв'язування кросвордів, пазлів, онлайн ігри, ігри на планшетах, прослуховування аудіо книжок, програм, періодичних видань. Спеціально для людей з деменцією рекомендуються пазли з великими частинами, програми з сенсорними екранами (Alzheimer's Society, 2021). Подібні рекомендації можна знайти на сайтах різних соціальних інституцій, які працюють з літніми людьми.

Для усвідомлення змісту прикладних проблем і покращення процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи в умовах карантинних обмежень до обговорення були залучені стейкхолдери – партнери кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

БО «БФ «Карітас Харків», БО «Соціальна служба допомоги», які поділилися досвідом роботи з підтримки інтелектуальної активності літніх людей і проблемами, з якими вони стикаються. Враховуючи ці рекомендації й проведені наукові пошуки, у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі в ХНПУ імені Г.С. Сковороди було визначено необхідним додати до тематики освітніх компонентів опанування: методиками проведення онлайн арт-терапевтичних заходів, інтелектуальних ігор, віртуальних квестів, екскурсій, тощо; цифровими навичками роботи в додатках Quizizz, Kahoot, Triventy, Flippity, Learning-Apps, JibJab, Jigsaw Planet та інших, у соціальних мережах, у режимі відео конференцій (Zoom, Skype, Meet).

Досвід підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень виявив, що вимушений змішаний очно-дистанційний формат навчання у 2020-2022 роках дозволяє здобувачам краще зрозуміти проблеми з використанням дистанційного формату взаємодії, набути практичних навичок дистанційного спілкування. Так, під час вивчення освітнього компоненту «Інтелектуальні ігри» майбутні фахівці соціальної галузі на практиці опановують цифровими ресурсами настільних інтелектуальних ігор, які є традиційним засобом у підтримці інтелектуальної активності літніх людей. У процесі проведення занять виявлено, що наявні цифрові ресурси здебільшого пропонують індивідуальні інтелектуальні ігри з комп'ютером або парну гру, групова ж форма ігрової взаємодії в настільні інтелектуальні ігри майже не представлена, що значно звужує коло віртуального спілкування й взаємодії. Також, на жаль, в Україні державні соціальні інституції не надають рекомендацій щодо цифрових ресурсів ігор, зокрема й інтелектуальних, у роботі з літніми людьми. На сайтах державних і комунальних закладів ця інформація представлена в досить стислому вигляді. Більш того, у процесі проведення занять з дисципліни «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі» виявлено й брак посилок на сторінках державних соціальних інституцій, які працюють з літніми людьми, на цифрові ресурси музеїв, зоопарків, театрів, бібліотек тощо.

Висновки. Проведене дослідження виявило необхідність комплексного підходу до розв'язання проблеми підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень:

- на загальнодержавному рівні мають бути розроблені рекомендації для роботи з літніми людьми у визначеному напрямі;
- необхідною є розробка єдиної дозвільної платформи для соціальної роботи з різними категоріями клієнтів соціальної галузі на рівні територіальної громади або держави, яка містила б ресурси й для літніх людей у напрямі підтримки інтелектуаль-

ної активності; можливості для проведення спільних віртуальних заходів (ігор, квестів, віртуальних виставок, майстер-класів) між клієнтами різних соціальних інституцій, між літніми людьми й підлітками, тощо;

- в освітньо-професійні програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти мають бути внесені необхідні освітні компоненти, що забезпечать готовність фахівців соціальної галузі до роботи з підтримки інтелектуальної активності літніх людей в умовах карантинних обмежень.

ЛІТЕРАТУРА

- Голубченко, Т.О. (2015). *Формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку*. (Дис. канд. пед. наук.) Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ. (Holubchenko, T.O. (2015). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do patronazhnoi roboty z liudmy pokhyloho viku*. (Dys. kand. ped. nauk.). Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M.P. Drahomanova, Kyiv.)
- Житинська, М.О. (2019). Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до надання послуги паліативного догляду особам літнього віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*, 11(26), 134-144. (Zhytynska, M.O. (2019). *Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do nadannia posluhy paliativnoho dohliadu osobam litnoho viku*. *Naukovy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika*, 11(26), 134-144).
- Коваленко, О.Г., Лук'янова, Л.Б., & Помиткін Е.О. (2020). 10 порад літнім людям у період карантину: методичні рекомендації. URL: <http://ipood.com.ua/e-library/psihologichna-pidtrimka-litnih-osib-u-period-karantynu/10-porad-litnim-lyudyam-u-period-karantynu/> (Kovalenko, O.H., Lukianova, L.B., & Pomytkin E.O. (2020). 10 porad litnim liudiam u period karantynu: metodychni rekomendatsii. URL: <http://ipood.com.ua/e-library/psihologichna-pidtrimka-litnih-osib-u-period-karantynu/10-porad-litnim-lyudyam-u-period-karantynu/>)
- Лук'янова, Л. (2020). Освіта дорослих в Україні: передумови становлення, перспективи розвитку. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*, (1), 17-21. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.17-21](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.17-21) (Lukianova, L. (2020). *Osvita doroslykh v ukraini: peredumovy stanovlennia, perspektyvy rozvytku*. *Visnyk Kafedry YuNESKO «Neperervna profesiina osvita XXI stolittia»*, (1), 17-21. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.17-21](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.17-21)).
- Мацкевич, Ю.Р. (2002). *Підготовка соціальних педагогів до роботи з людьми похилого віку*. (Дис. канд. пед. наук). Запорізький державний університет, Запоріжжя. (Matskevych, Yu.R. (2002). *Pidhotovka sotsialnykh pedahohiv do roboty z liudmy pokhyloho viku*. (Dys. kand. ped. Nauk). Zaporizkyi derzhavnyi universytet, Zaporizhzhia).
- Огієнко, О. (2020). Європейські виміри освітньої політики у галузі освіти дорослих. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*, (1), 22-26. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.22-26](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.22-26) (Ohienko, O. (2020). *Yevropeiski vymiry osvitnoi polityky u haluzi osvity doroslykh*. *Visnyk Kafedry YuNESKO «Neperervna profesiina osvita KhKhI stolittia»*, (1), 22-26. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.22-26](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.22-26)).
- Павлишина, Н.Б. (2017). Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку. *Молодий вчений*, 6 (46). <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/62.pdf> (Pavlyshyna, N.B. (2017). *Zmist profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z liudmy pokhyloho viku*. *Molodyi vchenyi*, 6 (46). <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/62.pdf>).
- Романова, І.А. (2018). Соціальна робота з підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*, 1, 64-72. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.06>. (Romanova, I.A. (2018). *Sotsialna robota z pidtrymky intelektualnoi aktyvnosti liudei pokhyloho viku*. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy: filosofii, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia*, 1, 64-72. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.06>).
- Романова, І. А. (2019). Соціальна інтеграція літніх людей через соціальні ігрові ігри. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали конференції* (с. 17). Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/5310>.

- (Romanova, I.A. (2019). Sotsialna intehratsiia litnikh liudei cherez sotsialni ihroteky. *Suchasni realii ta perspektyvy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutsiakh: materialy konferentsii* (s. 17). Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/5310>).
- Сех, М.І. (2019). Досвід реалізації дозвільної платформи «Здоровенькі були» в проєкті «Домашня опіка» БО БФ «Карітас Харків». *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали конференції* (с. 66). Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/5826>. (Sekh, M.I. (2019). Dosvid realizatsii dozvillievoi platformy «Zdorovenki buly» v proekti «Domashnia opika» BO BF «Karitas Kharkiv». *Suchasni realii ta perspektyvy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutsiakh: materialy konferentsii* (s. 66). Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/5826>).
- Тепляк, А.М. (2019). Соціальна робота з людьми літнього віку в умовах клубу активного дозвілля «Друга молодість». *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали студентської науково-практичної конференції* (с. 114). Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. (Tepliak, A.M. (2019). Sotsialna robota z liudmy litnoho viku v umovakh klubu aktyvnogo dozvillia «Druha molodist». *Aktualni problemy doslidzhen u haluzi sotsialnoi pedahohiky i sotsialnoi roboty: materialy studentskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (s. 114). Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody).
- Alzheimer's Society. (2021). *Activity ideas for people with dementia*. URL: <https://www.alzheimers.org.uk/get-support/staying-independent/activity-ideas-dementia>.
- Bjursell, C. (2020). The COVID-19 pandemic as disjuncture: Lifelong learning in a context of fear. *International Review of Education*. <https://doi.org/10.1007/s11159-020-09863-w>
- Brooke, J., & Jackson, D. (2020). Older people and COVID-19: Isolation, risk and ageism. *Journal of Clinical Nursing*, 29(13-14), 2044-2046. <https://doi.org/10.1111/jocn.15274>.
- Health Innovation Network. (2020). *Activities for Older Adults During COVID19 - A guide to online resources for those providing care for people with dementia*. <https://healthinnovationnetwork.com/wp-content/uploads/2020/04/Maintaining-Activities-for-Older-Adults-during-COVID19.pdf>.
- Heid, A.R., Cartwright, F., Wilson-Genderson, M., & Pruchno, R. (2020). Challenges experienced by older people during the initial months of the COVID-19 pandemic. *The Gerontologist*, 61(1), 48-58. <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa138>.
- Lee, J., & Allen, J. (2021). Connections between Successful Aging and Mental Health among Older Adults: The Role of Artistic Leisure Activities. *J Depress Anxiety Disord*, 3(1), 80-81. DOI: 10.36959/362/477.
- Ransing, R., Adiukwu, F., Pereira-Sanchez, V., et al. (2020). Mental Health Interventions during the COVID-19 Pandemic A Conceptual Framework by Early Career Psychiatrists. *Asian J Psychiatr.*;51(April), 102085. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102085>.
- Rivera-Torres, S., Mpofu, E., Jean Keller, M., & Ingman, S. (2021). Older Adults' Mental Health Through Leisure Activities During COVID-19: A Scoping Review. *Gerontology and Geriatric Medicine*, January. doi:10.1177/23337214211036776.
- Sepúlveda-Loyola, W., Rodríguez-Sánchez, I., Pérez-Rodríguez, P. et al. (2020). Impact of Social Isolation Due to COVID-19 on Health in Older People: Mental and Physical Effects and Recommendations. *J Nutr Health Aging*, 24, 938-947. <https://doi.org/10.1007/s12603-020-1500-7>.

Інна Романова, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.
Inna Romanova, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor, Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

E-mail: inna.romanova@hnpu.edu.ua

ORCID ID 0000-0002-5318-8970

Марина Васильєва, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.
Maryna Vasylieva, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, the Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

E-mail: vacylievamp@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-2765-1220

Received: 22.11.2021

Accepted: 06.12.2021